

Deák-Takács Szilvia

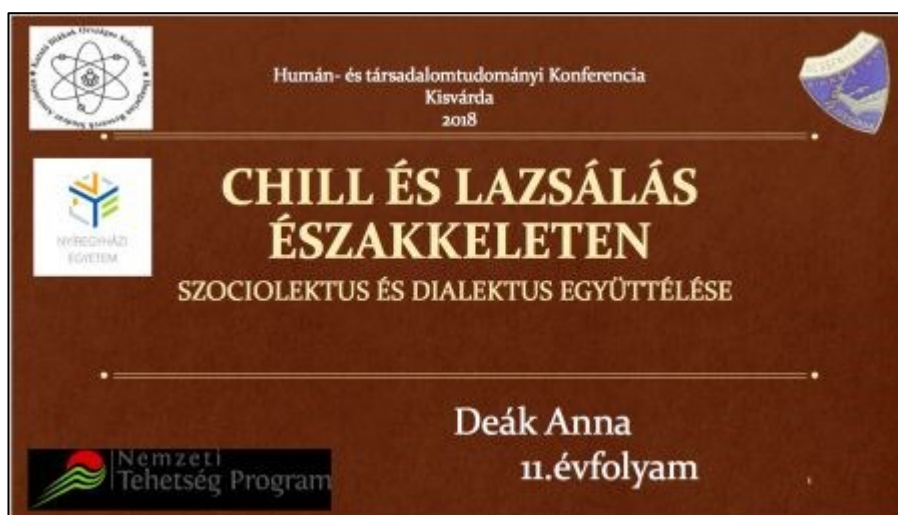
TUDOK – Középiskolások kutatási és előadási lehetőségéről a humántudományok területén

Kedves Kollégák!

Gimnáziumi éveik alatt is folytathatnak kutatást, és az eredményeket be is mutathatják a középiskolás diákok. A Tudományos Diákköri Konferencia Humántudományok szekciójának idei nagydíjas munkáját, a felkészülési folyamatot ismerteti az alábbi írás. A díjnyertes kutatást Deák Anna, a Kisvárdai Bessenyei György Gimnázium és Kollégium 11. évfolyamos diákja végezte. Rendkívül hasznos, kalandos tevékenység a TUDOK-on részt venni, hatalmas kihívás diáknak és mentornak egyaránt, és komoly elismerés érhető el általa: a Nagydíjjal 30 felvételi többletpont is jár.

Hogyan is érdemes hozzákezdni? Elegendő-e a tehetség, az elhivatottság, a szorgalom a nívós eredmény eléréséhez? Mi is a TUDOK? A Kutató Diákok Mozgalma hirdeti meg minden évben a Tudományos Diákkörök Kárpát-medencei Konferenciáját, amelynek az a célja, hogy felkeltse az érdeklődést a tudományos gondolkodás és a kutatás iránt (1).

A mindössze 10 perces előadást több hónapos, de akár többéves kutatómunka előzi meg. Megtapasztalhatja a középiskolás, hogyan kell a kutatáshoz előkészülni, anyaggyűjtés után saját tapasztalatait rendszerezni, azt összevetni már ismert tudományos tényekkel, saját következtetésekre jutni és mindezt szemléletes, élvezetes előadásba sűríteni. A nevezéskor feltöltendő absztrakt elkészítésekor jó, ha a diák nem a kutatás elején tart. Az absztraktnak tartalmaznia kell a kutatás munkacímét, a téma rövid összefoglalását, célkitűzést kell megfogalmaznia, fel kell tüntetni a vizsgálati anyag, módszer, helyszín adatait, a várható eredményeket, és következtetést kell megfogalmazni. Arra is számíthatnia kell, hogy az előválogatón és a döntőn is ötperces vitában kell helytállnia, előadása után a zsűri tagjai és a hallgatóság is kérdéseket tesznek fel.

1. kép

Chill és lazsálás északkeleten – szociolektus és dialektus együttlélése: az idei nagydíjas kutatás és előadás témája

A díjazott kutatás témája a nyelvi változatosság volt. A tanuló a saját nyelvjárásterületén figyelte fel arra, hogy a tájnyelv és a diáknyelv nem választható el teljesen egymástól annak ellenére, hogy két különböző nyelvi rétegről van szó: a dialektusok, nyelvjárások kifejezései átalakulóban vannak, az olyan szociolektus, mint a diáknyelv folyamatosan gazdagodik és bővül új, helyi kifejezésekkel. „Összemosódások” figyelhetők meg a két szócsoporthoz. Célkitűzése az volt, hogy a szakirodalomra

alapozva a nyelvváltozatokkal kapcsolatos átmeneteket ismertesse, és azt bizonyítsa, hogy a diákok, a fiatalok használják a tájnyelvi szavakat, számukra észrevétlenül is, a tájnyelvet beszélő idősök pedig értik a diáknyelvi, illetve új szavakat, a modern technikai eszközökkel kapcsolatos kifejezéseket is alkalmazzák, gyakran tájnyelvi hangzással.

A siker fontos eleme volt, hogy a tanuló olyan témával foglalkozott, amely számára élő, aktuális, így a saját maga által választott témát saját irányvonal mentén tudta kidolgozni. A pályázat közvetett célja az volt, hogy elősegítse a generációk közötti megértést. A 15–25 éves és az idősebb, nyugdíjas korosztály nyelvhasználatát vizsgálta az északkeleti nyelvjáróterületen megfigyeléses módszerrel, nyomtatott kérdőívekkel, valamint nyelvjárási hangfelvételeket készített. A vizsgálat kutatópontjai: Anarcs, Beregdaróc, Dombrád, Döge, Csaroda, Eperjeske, Fényeslitke, Gelénes, Gyulaháza, Karcsa, Kisvárd, Kisvarsány, Komoró, Lónya, Lövöpetri, Mándok, Mátészalka, Nagyvarsány, Nyírkarász, Nyírlövő, Nyírmada, Nyírtass, Pap, Pátroha, Petneháza, Pusztadobos, Ramocsaháza, Rétközberencs, Ricse, Szabolcsbáka, Tiszaadony, Tiszakerecseny, Tiszamogyorós, Tiszaszalka, Tornyospálca, Tuzsér, Újdombrád, Vámosatya, Vásárosnamény-Vitka, Záhony, Zemplénagárd, Zsurk.

Mindkét korosztálynak ugyanazt a kérdőív-sorozatot kellett kitöltenie, amely tartalmazott tájnyelvi és diáknyelvi, új, illetve szlengszavakat is. A kutatást végző tisztában volt azzal a ténnyel, hogy a nyelvet beszélők igyekeznek a köznyelvi normához igazodni, és ezt árnyalja a társadalmi és a területi nyelvváltozat. A beszélők gyakran nincsenek is tudatában annak, hogy úgynevezett regionális köznyelvet beszélnek.

A kutató diák nagy körültekintéssel állította össze a kérdőívet, igyekezett arról az oldalról is ismereteket szerezni, hogy milyen konkrét szó- és jelentésismerettel rendelkeznek a vizsgált személyek, csoportok, illetve teret hagyott további jelentések feltárására mind a dialektus, mind a szociolektus területén. Négy kérdőív-ből álló sorozat segítette a munkáját. Az egyikben arra kérdezett rá, mit jelenthetnek bizonyos (tudatosan kiválasztott) szavak, például: *bikanyál, kacska, szegényvitéz, pernahajder, rosseb, pulya, lábtó, sut, sükebóka, surc, kuka, kuli, lóka, cibere, csinár*. Majd diáknyelvi, szlengszavak, új szavak ismeretére kérdezett rá, például: *sziszegős szappan, csapadékosan beszél, szoliszökevény, vakon van, beburkol, cumó, főkrapak, tarhál, e-book, cybervilág, bluetooth, lízing, dikk, bukó, tanyál*. A következő kérdéskör arra irányult, hogyan mondaná más szóval, kifejezéssel az alábbiakat, például: *kivan, nagyképű, veszekedik, eszik, lány, fiú, ne félj, iskola, elégtelen, cigaretta, igazgató, dolgozat, buta, nevet, buli*. Végül a megkérdezett környezetében használt nyelvjárási, illetve szlengszavakat kereste az alábbi kifejezésekre: *létra, gyerek, ágy, szék, függöny, asztal, beteg, alszik, rosszul öltözött személy, burgonya, kukorica, hever, szekrény, köhög, ruha*.

A kérdőíveket 100 fiatal és 100 idősebb személy töltötte ki. A felmérés kiértékelése után láthatóvá vált, hogy a 4 kérdőív összesen 60 szavából a gimnazisták a teljes korpuszt tekintve csak 32 tájnyelvi szót használtak, míg a 60 év fölöttiek mindössze 12 szociolektushoz tartozó szót. Itt a hipotézis megdőlni látszott, amely ezeknél magasabb eredményt jósolt.

Külön vizsgálta munkájában az összehasonlításra érdemes, illetve nagyon magas vagy éppen nagyon alacsony százalékot eredményező szót: diagramon szemléltette, hogy az északkeleti nyelvjárási kérdőívben szereplő legismertebb szó a *pulya* – szinte mindenki tudta mind a két korosztályból a jelentését –, ahogy a címadó *lazzálás* alak is igen magas számban ismert volt. Ám a másik változat, a *chill* ismeretét már csak a gimnazistákat tekintve lehet jelentősnek mondani, a nyugdíjasok közül csak egyetlen válaszoló ismerte fel. Meglepő volt, hogy a *bluetooth*-t szinte minden diák ismerte, a jelentését azonban csak kicsivel több mint a felmérték fele tudta pontosan megfogalmazni.

2. kép

Az előadás egyik diája – néhány összehasonlítás

Ez az összehasonlítás minden szóval elvégezhető. Az előadás időkerete nem tette lehetővé ennek bemutatását, de a szóstatistika elkészült. A szociolektus vizsgálata gimnazisták körében váratlan eredményeket hozott, a válaszok inkább csoportszlengre utalnak. Feltűnő, hogy az idősebb korosztály is csökkenő számban használja a nyelvjárási szavakat, ezek részletezve jelentek meg a munkában. A címadó szavakra érdemes külön kitérni: a *chill* és a *lazsál* bár körülbelül ugyanazt jelenti, mégis jellemzően szövegkörnyezetet képzel hozzá a beszélő, így az idegen eredetű *chill* szóra több idegen, új szót adtak meg magyarázatként, míg a *lazsál* szó köznyelvit eredményezett: *lazul*, *henyél*, avagy tájnyelvit: a *lazsukáll* szót.

3. kép

A címadó szavak vizsgálata

Az előadás során Deák Anna nyelvjárási beszélővel készült hangfelvétellel szemléltette a jellegzetes hangtani, szótani és mondattani sajátosságokat. Beszédükben észlelhette a hallgatóság a kettőshangzókat, a megrövidült magánhangzókat, valamint egy nagyon jellemző sajátosságot, az *oszt* szó használatát az *és* helyett.

Az a feltételezés, hogy az idősek használják az új szavakat, valamint a diáknyelvi és a szlengszavakat a nyelvjáróterületen, teljesen megdőlt, az a feltételezés viszont részben megállja a helyét, hogy az ifjúság elég sok tájnyelvi szót ismer. Ez alapján további kutatások is végezhetőek, például arról, hogy

mennyiben függ össze mindez a válaszadó nemével, azaz genolektus alapján is érdemes vizsgálni. A nyelvjárásban beszélő fiatalok közül többen beszéltek arról, hogy megnyilvánulásaik alapján hátrányos megítélésben részesülnek, megbélyegzettnek érzik magukat, tehát azt is érdemes vizsgálni, élő jelenség-e a nyelvi stigmatizáció.

A kutatás szakmai elmélyültsége, alapossága, rendkívül újszerű volta mellé nagyon szemléletes diasorozat és kiváló kommunikációs képesség társult, így méltán érdemelte ki a nagydíjas elismerést. Az értékelés szempontjai a következők voltak: a kutatás eredetisége, a kutatási munka minősége, szakmai kompetencia és háttérismeret, a kutatás felépítettsége és logikai kapcsolatai, helytállás a vitában, az előadásmód, a prezentáció formai követelményei, a szakirodalom ismerete, szakmai tájékozottság.

4. kép

A Tudományos Diákkörök XIX. Kárpát-medencei Konferenciájának díjátadóján (Forrás: 2)

Deák Anna mentora Minya Károly, a Nyíregyházi Egyetem intézetigazgatója, főiskolai tanára, felkészítő tanárai Tóth-Lelkes Mónika és Deák-Takács Szilvia, a Kisvárdai Bessenyei György Gimnázium magyartanárai voltak.

A TUDOK Kárpát-medencei döntő díjazottjai meghívást kapnak az ingyenes, nyári, Balaton melletti, Káptalanfüredi Diákkonferenciára, különböző publikációs lehetőségek várják őket, illetve kijuthatnak a Nobel-díj stockholmi átadójára, valamint tapasztaltabban indulhatnak a felsőoktatásban kutatást végző hallgatók számára két évente megrendezett Országos Tudományos Diákköri Konferencián (OTDK).

A TUDOK olyan megmérettetés, amelyen érdemes elindulni, mindenkit csak biztatni tudok erre. A gimnáziumi évek egyik legnagyobb élménye lehet, és megalapozza a későbbi tudományos munkát.

Üdvözlettel:

Kisvárdai, 2018. július 31.

Deák-Takács Szilvia
szaktanácsadó mesterpedagógus
magyar nyelv és irodalom szakos tanár
Kisvárdai Bessenyei György Gimnázium és Kollégium

Irodalom

(1) Lenti Katalin – Szalai Zsófia – Szeifert Viktória 2014. Kompetenciafejlesztés a Kutató Diákok Országos Szövetségében. *Anyanyelv-pedagógia* 3. <http://anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=533> (2018. augusztus 17.)

(2) A Bessenyei György Gimnázium és Kollégium honlapja. <http://www.besi.hu/> (2018. augusztus 17.)

Deák-Takács, Szilvia: Opportunities for high school students in the humanities to do research and give presentations

Az írás szerzőjéről

Deák-Takács Szilvia

középiskolai magyartanár, szaktanácsadó mesterpedagógus, munkaközösségvezető Kisvárdai Bessenyei György Gimnázium és Kollégium
deak.takacs.szilvia[kukac]gmail.com